

1. Razlike pojmovanja ČP med Hobbesom in Lockom!

Hobbes je v svojem delu Leviathan razdelal teorijo naravnega stanja, ki pomeni stanje brez države in brez katerega si ne moremo predstavljati utemeljitve oblasti.

Hobbes pravi, da so ljudje ustvarjeni kot enaki, vendar niso samozadostni. V naravnem stanju zato poteka boj za dobrine in preživetje. Cilj vseh ljudi naj bi bil predvidevanje možnosti preživetja in boljšega življenja. Človeška preračunljivost je torej izumila državo, ker se to bolj splača kot naravno stanje. Ljudje se ne vključujejo v državo, ker bi bili prepričani, da je to prav in dobro, ampak, ker jim drugega ne preostane, brez nje ni nobenih drugih možnosti preživetja. Zato pa mora človek prepustiti državi nekatere pravice, ki mu po naravnem stanju pripadajo.

Do države je mogoče priti na dva načina, in sicer a) tako, da si zmagovalci podvržejo svoje sovražnike in b) tako, da se ljudje sporazumno podredijo nekemu človeku ali skupini ljudi prostovoljno, v upanju, da jih bo ščitil pred drugimi. Ko ljudje sporazumno ustanovijo državo, to je, prenesejo svojo neokrnjeno svobodo na enega ali več posameznikov, mora vsakdo odobriti vse odločitve oblasti, zato, da so vsi zaščiteni pred drugimi in živijo v miru (vladarjeva moč in avtoriteta izhajata iz ljudstva). Nosilec državne oblasti je suveren, na katerega je bila prenesena oblast.

Kljub, za svoj čas, zelo naprednemu gledanju na oblast pa Hobbes ne preseže Bodinove teorije suverenosti, ki vladarju zagotavlja neomejeno oblast in po kateri je vsak upor zoper vladarja, četudi je ta slab in nepravičen, neupravičen in prepovedan. Prav tako ne preseže načela nedeljivosti oblasti, ki vladarju zagotavlja praktično celotno oblast – od sprejemanja in izvajanja zakonov do nagrajevanja in kaznovanja podložnikov. Suverena oblast je za Hobbesa le ena in enotna ali pa ne obstoja.

Vladarja je po Hobbesu mogoče zamenjati le sporazumno, vendar je to soglasje potrebno doseči ne le med podaniki ampak tudi med podaniki in vladarjem. Ljudstvo si ne more samo povrniti svoje suverene oblasti, katere imetnik je bilo in ne more samovoljno zamenjati vladarja, ne da bi stopilo nazaj v naravno stanje, kar pa pomeni državljansko vojno.

Zanj je ljudstvo sicer primarni nosilec suverenosti, vendar se kot konservativec in redoljub zavzema za ohranitev minimalnega državnega reda in opravičuje celo totalitarno oblast, ki ne upošteva nobenih človekovih pravic.

Locke pa suverenost pripisuje zgolj in edinole ljudstvu, ki se je tudi ne more za vedno odreči. V svojem temeljnem delu *Dve razpravi o vladi* je razpravljal o smislu države, ki jo je izvajal iz družbene pogodbe. Temeljno vprašanje, ki si ga je zastavil, je bilo, ali so človekove pravice odvisne od vladarja ali pa so »naravne« in prirojene. Od odgovora na to vprašanje je bila odvisna pozicija oblasti – če so namreč pravice človeka prirojene in neodtujljive, so postavljene nad vsakokratno oblast, ki jih je dolžna spoštovati in varovati. Locke uvršča med naravne pravice poleg pravice do življenja, svobode in enakosti tudi pravico do lastnine, torej tudi obstoj te pravice ne more biti odvisen od oblasti.

Človekove pravice povezuje Locke z »naravnim stanjem« v katerem so vsi ljudje enaki, svobodno uravnavajo svoja dejanja in razpolagajo z lastnino. Pri tem niso omejeni in niso odvisni od volje nikogar. Stanje enakosti je stanje, v katerem sta oblast in jurisdikcija vzajemni, to je, nihče nima več oblasti kot drugi. Vendar pa naravno stanje za Locka ni idealno, saj je uresničevanje naravnih pravic izpostavljeno napadom. Človek se je zato pripravljen odreči naravnim pravicam in na osnovi družbene pogodbe vstopiti v državo, ki bolje zaščiti njegove pravice. Ljudstvo ima neodtujljivo pravico do upora proti nepravični oblasti (*ius resistendi*). Namen družbene pogodbe ali ustave je torej zaščititi določene temeljne pravice človeka, ki ne izvirajo iz kakršnega koli zakona, ampak iz »naravnega« zakona, ki je večin in nespremenljiv. Locke je predvidel tudi način varovanja pravic, ki temelji na ločitvi zakonodajne in izvršilne oblasti.

Njegova izrazita odlika je prav v tem, da na človekove pravice ne gleda kot na nek moralni problem, ampak kot na pozitivno-pravno obnašanje – pravice obstojajo tukaj in zdaj, niso z ničemer pogojene, oblast jih mora priznati s posebnimi akti in razglasiti na svečan način ter jim zagotavljati učinkovito varstvo. Tako ravnanje oblasti postane kriterij njene legitimnosti. Oblast, ki ne spoštuje pravic posameznikov, ni legitimna in jo je mogoče zamenjati.

2. Nova slovenska ustava!

Nova slovenska ustava, sprejeta 23.12.1991, pomeni dokončno uveljavitev človekovih pravic na Slovenskem. Je prva ustava, ki je bila sprejeta na demokratičen in evolutiven in ne na revolucionaren način.

Ustava določa v Preambuli (člen 3), da je Slovenija organizirana po državljanškem načelu, njena državnost temelji na pravici slovenskega naroda do samoodločbe.

Splošne določbe glede človekovih pravic so vsebovane v drugem poglavju. Prvi trije členi določajo enakost pred zakonom (člen 14), da je človekove pravice in svoboščine mogoče uresničevati neposredno in na podlagi ustave in da je z zakoni mogoče le predpisati način njihovega uresničevanja (člen 15). Njihova razveljavitev je dopustna je izjemoma v vojnem ali izrednem stanju, pri čemer je v 16. členu posebej določeno, da nekaterih pravic ni mogoče omejiti ali odpraviti. To so nedotakljivost življenja, prepoved mučenja, varstvo osebnosti in dostojanstva, domneva nedolžnosti, načelo zakonitosti in pravna jamstva v kazenskem postopku ter svoboda vesti.

Klasične liberalne človekove pravice in svoboščine so opredeljene v členih od 32 do 41, v okviru drugega dela poglavja pa so določene tudi nekatere tipične socialne pravice.

Ustava določa nekatere klasične človekove pravice in temeljne svoboščine tudi v okviru tretjega poglavja, v katerem posebej ureja gospodarska in socialna razmerja.

Slovenska ustava odraža težnje vseh modernih in učinkovitih, to je živih ustav, saj izhaja iz pravic in svoboščin državljanov in šele na tej osnovi in skladno z njimi opredeljuje strukturo in naloge (funkcije) političnega sistema. To moderno načelo hkrati pomeni, da ustava dopušča vse, kar ni izrecno omejila ali prepovedala, celoten politični sistem pa postavlja v funkcijo varovanja pravic in svoboščin. Kot vsaka moderna ustava pa je hkrati skupni imenovalac številnih interesov glede pravic samih – v tej zvezi jo je mogoče opredeliti kot nacionalni kompromis med različnimi pogledi na človekove pravice in temeljne svoboščine.

Nova slovenska ustava torej uresničuje pomembne človekove pravice, ki v povojnem obdobju realnega socializma v Sloveniji niso bile uresničene, kot so človekova svoboda, varnost in dostojanstvo.

3. Mednarodni terorizem in ČP!

Terorizem načeloma pomeni delovanje za dosego določenih ciljev ne glede na sredstva, to je praviloma z uporabo moralno spornih in pravno nesprejemljivih sredstev. Takšna dejanja so v nasprotju s splošnim civilizacijskim načelom, da je prepovedano mučiti in ubijati kogarkoli in da je tudi v vojni prepovedano ubijati nedolžne. Vendar je dovoljeno ubijati v samoobrambi. Teroristi namreč trdijo prav to, da namreč ravnajo v samoobrambi. Doseči hočejo svoje posebne cilje, kot so priznanje pravic, zaščito njihovih posebnih vrednot itd. ali pa zgolj dokazati svojo moč in vsiliti svojo prevlado nad drugimi. Glede na njihov končni cilj so zanje opravičljiva vsa sredstva, ubijanje nedolžnih pa je lahko celo koristno, ker priteguje medijsko pozornost. Gre za zločine, ki so primerljivi z množičnimi poboji, glede na to, da so usmerjeni proti civilnemu prebivalstvu, pa so tudi zločini proti človeštvu. Terorizem je v času postal globalni pojav. O terorizmu kot hudi kršitvi mednarodnega humanitarnega prava govori že Evropska konvencija sprejeta leta 1950, Varnostni svet OZN pa je leta 1999 sprejel resolucijo, s katero je terorizem opredelil kot grožnjo mednarodnemu miru.

Kljub splošni teoretični in tudi praktični opredelitvi pojma terorizem, pa prihaja v praksi do težav, kaj je terorizem in tudi, kdo je terorist. Neko dejanje je lahko označeno za teroristično, medtem ko drugi vidijo v njem boj za osvoboditev. Na drugi strani so lahko tudi subjekti, ki izvajajo posamezna teroristična dejanja zelo raznovrstni.

Vsak, še posebej mednarodni terorizem, pa je nedvomno nova velika grožnja človekovim pravicam, zlasti pravici do varnosti, ki je pomemben predpogoj za zagotavljanje vseh drugih temeljnih človekovih pravic, zlasti do življenja in svobode. Zato se na nov način pojavlja vprašanje razmerja med pravicami, še posebej med svobodo in varnostjo, saj zagotavljanje varnosti lahko pomembno poseže v svoboščine državljanov. Mednarodni terorizem nekateri enačijo z vojno, protiukrepe pa s pravično vojno. Vojna proti terorizmu naj bi bilo stanje, ko dobijo države posebno poslanstvo, njihov represivni aparat pa posebne naloge. V takih razmerah prihaja do erozije spoštovanja človekovih pravic. Pozornost, ki gre človekovim pravicam, se lahko preusmerja k varnosti in utemeljevanju posebnih ukrepov za povečevanje učinkovitosti protiterorističnega boja, kot se je to zgodilo v nekaterih državah. Očitno je, da obstoja določena nevarnost

instrumentaliziranja terorizma za kratenje temeljnih državljskih pravic, poravnavanje starih računov med političnimi tekmeci ali pa za obračunavanje z lastno opozicijo. Terorizem pa je na drugi strani postal tudi dobrodošlo opravičilo nekaterim državam, ki sistematično kršijo pravice posameznim etničnim skupinam.

4. Razvoj pravice do političnega združevanja med leti 1945 in 1991!

V povojnem obdobju je pravica do združevanja postala pomemben element vseh deklaracij in mednarodnih paktov o človekovih pravicah. Tako je **Splošna deklaracija o človekovih pravicah** iz leta 1948 v 20. členu določila, da ima vsakdo pravico do svobodnega in miroljubnega zbiranja in združevanja. **Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah** iz leta 1966 določa vsakomur pravico, da skupaj z drugimi ustanavlja sindikate (8. člen). **Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah** iz istega leta pa izrecno priznava pravico do mirnega zbiranja (člen 21).

V državah, ki so prišle pod vpliv Sovjetske zveze, je razvoj potekal povsem drugače. Tako kot drugje v Vzhodni Evropi, se je tudi v Jugoslaviji po sovjetskem zgledu uveljavilo pojmovanje, da pravice podeljuje država, ki jih lahko tudi ukinja. Ustoličenje revolucionarnega prava je pomenilo popolno negacijo pravne države. V tem smislu je prišlo tudi do praktične, čeprav ne tudi ustavne ali zakonske cenzure strank v Sloveniji (in Jugoslaviji).

Prvi povojni jugoslovanski zakon o društvih, prireditvah in drugih javnih shodih, objavljen leta 1945, je jamčil svobodo združevanja. Tudi kasnejša ureditev v prvi povojni jugoslovanski ustavi iz leta 1946 je dopuščala strankarski pluralizem. Ustava je hkrati prepovedovala pravico do združevanja z namenom rušenja ustavne ureditve s »protidemokratskimi smotri«. K onemogočanju pravice do združevanja pa so veliko prispevala tudi druga dejstva – npr. neizpeljana delitev oblasti, podeljevanje prevelikih pooblastil državnemu tožilcu, uveljavljanje centralizacije v gospodarstvu, podelitev pristojnosti vladi za izdajanje uredb z zakonodajno močjo itd.

Prvi zakon, ki je urejal politično združevanje, je bil kmalu spremenjen. Zakon o spremembah zakona o združenjih, prireditvah in drugih javnih zborovanjih, ki je bil sprejet leta 1946, je prinesel velike omejitve s tem, da je med razlogi za prepoved stranke

navedel rušenje ustavne ureditve in organiziranje na verski podlagi. Praktično delovanje strank je bilo tako zelo oteženo ali onemogočeno, poskusi podaljševanja običajne dejavnosti prej zakonsko dovoljenih strank so imeli zelo hude posledice, ponekod (v Sloveniji) pa so pobudnike ustanavljanja strank postavili pred sodišče s skonstruiranimi obtožnicami. Leta 1965 je izšel nov Osnovni zakon o združenjih državljanov, ki ni omenjal več strank, ampak je govoril le o združenjih.

Pravice ljudi – in tudi pravica do združevanja – so se v povojnem obdobju vedno manj vezale na pojem državljana in vedno bolj na pojem »občana« in »samoupravljalca«. Nova ustava iz leta 1974 ni poznala več pravih pravic državljana kot samostojnega posameznika, ampak je razglasila novo vrsto »samoupravnih pravic«, ki so bile odvisne od položaja posameznikov v t.i. »združenem delu«.

Za demokratizacijo prejšnjega sistema in prehod v mednarodno pluralistično demokracijo imajo velike zasluge neformalna gibanja v sredini 80-ih let, različna strokovna društva, Nova Revija, Odbor za človekove pravice, Svet za varstvo človekovih pravic ter drugi. Za ponovno uveljavitev pravice do združevanja je velikega pomena Zakon o političnem združevanju, ki je bil sprejet leta 1989. Zakon je postavil »minimalne« kriterije za ustanovitev politične stranke.

5. Opredelitev ČP in njihove funkcije!

Človekove pravice so »izum« evropske kulture oziroma posebnega zgodovinskega razvoja v Evropi, ki je prinesel sekularizirano državo in uveljavil pravico do upora proti nepravični oblasti, to je oblasti, ki krši človekove prirojene pravice. Zamisel o človekovih pravicah je zamisel o spoštovanju vseh posameznih članov človeške družbe.

V moderni »individualizirani« družbi pripadajo pravice posamezniku in ne družbi ali skupini kot celoti, kar omogoča njegovo socialno in prostorsko mobilnost. Človekove pravice so nedeljive in med odvisne; zagotovljene morajo biti v celoti in ne le njihove posamezne sestavine. Načeloma so pravice vseh posameznikov, ne glede na to ali so državljanji posamezne države ali ne, čeprav je obseg priznanih in zagotovljenih pravic v sodobnih državah zelo odvisen od državljanstva. Človekove pravice mora zagotavljati

država vsem po načelu nediskriminacije. Prav zato so univerzalne in jih je treba uresničevati povsod in brez razlik.

Človekove pravice pripadajo z razumom obdarjenim odraslim posameznikom in niso odvisne od skupnosti oziroma države. Temeljne pravice gredo vsem ljudem, omogočajo jim, da na svoj način svobodno uravnavajo svoje življenje, razvijajo svoje sposobnosti in uresničujejo svoje upravičene interese, drugim – zlasti državi – pa nalagajo obveznost, da jih pri tem ne ovirajo oziroma jim pomagajo. Pravice omogočajo posamezniku, da na določen način živi, se razvija in deluje ter uresničuje svoje interese. Načeloma so pravice omejene le s pravicami drugih posameznikov.

V osnovi je klasične človekove pravice mogoče razdeliti na 5 glavnih sklopov, ki zagotavljajo **enakost** (enakost v družbi in pred zakonom), **telesno svobodo** (nihče ne more biti last nekoga drugega), **duhovno svobodo** (svoboda vesti, verovanja in mišljenja), **politično svobodo** (omogoča prosto delovanje za dosego političnih in drugih ciljev z demokratičnimi sredstvi) in **gospodarsko svobodo** (omogoča svobodno razpolaganje vsakega posameznika s svojo delovno močjo).

Človekove pravice lahko razdelimo tudi po drugih kriterijih na posamezne skupine pravic, po katerih jih ločimo glede na razmerja med **individualnimi** (zagotavljajo obstoj, razvoj in integriteto posameznikom) **in kolektivnimi** (omogočajo obstoj, razvoj in avtonomijo določenim družbenim skupinam) pravicami, **temeljnimi** (povezane z najbolj pomembnimi človekovimi potrebami) **in izvedenimi** (povezane z manj pomembnimi potrebami in so praviloma izvedene iz temeljnih), **deljivimi in nedeljivimi**, **»pozitivnimi«** (državljanu omogočajo, da od države zahteva določene usluge ali dobrine) **in »negativnimi«** (pravice v razmerju do države), itd.

Človekove pravice ločimo tudi glede na zgodovinski nastanek (**klasične in moderne**) in glede na pravne panoge (**ustavnopravne, kazensko pravne, civilnopravne**).

Človekove pravice predstavljajo sistem splošno priznanih standardov, ki varuje posameznike na različne načine. Človekove pravice imajo najprej funkcijo varovanja posameznikov in družbenih skupin v njihovih ustaljenih načinih življenja pred posegi drugih posameznikov in družbenih skupin, civilnih organizacij in same države. Pravice naj bi varovale posameznike pred posegi državnih organov, pred in(ter)vencijami raznih ideološko opredeljenih skupin in političnih strank ter omejevale agresivnost današnjih

političnih in tehnokratskih elit, ki manipulirajo z »razvojem«, »scientizmom«, tehnološkim determinizmom, profesionalizmom, zakonitostmi tržišča, itd. Vendar imajo človekove pravice poleg funkcije zaščite tudi funkcijo spodbujanja posameznikov k čim bolj optimalnem razvijanju svojih sposobnosti in znanj, uveljavljanju njihovega položaja v družbi in v procesih odločanja.

6. Hobbesov in Lockov pogled na pravico do upora!

Po **Hobbesu** je nosilec državne oblasti suveren, na katerega je bila prenesena suverena oblast. Vendar pa ne preseže Bodinove teorije suverenosti, ki vladarju zagotavlja neomejeno oblast in po kateri je vsak upor zoper vladarja, četudi je ta slab in nepravičen, neupravičen in prepovedan. Hobbes pravi, da je tisti, ki »je poskušal zamenjati svojega vladarja in ga ta kaznuje ali ubije zaradi tega poskusa, sam avtor svoje kazni...«. Prav tako ne preseže načela nedeljivosti oblasti, ki vladarju zagotavlja praktično celotno oblast – od sprejemanja in izvajanja zakonov do nagrajevanja in kaznovanja podložnikov. Hobbes je torej načelo nedeljivosti oblasti razumel v dobesednem smislu in najstrožji obliki. Suverena oblast je le ena in enotna ali pa ne obstaja.

Vladarja je po Hobbesu mogoče zamenjati le sporazumno, vendar je to soglasje potrebno doseči ne le med podaniki, ampak tudi med podaniki in vladarjem. Ljudstvo si ne more samo povrniti svoje suverene oblasti, katere imetnik je bilo in ne more samovoljno zamenjati vladarja, ne da bi stopilo nazaj v naravno stanje, kar pa pomeni državljansko vojno.

John **Locke** pa suverenost pripisuje zgolj in edinole ljudstvu, ki se je ta tudi ne more za vedno odreči. Človek se odreče naravnim pravicam in na osnovi družbene pogodbe vstopi v državo, ki bolje zaščiti njegove pravice. Vsak posameznik torej prenese na državo svojo naravno pravico do kaznovanja tistih, ki ga ogrožajo. Če pa državni organi sami ogrožajo svobodo in imovino, namesto, da bi ju varovali, državno stanje preneha, ljudstvo pa je upravičeno ustvariti novo državno organizacijo oziroma postaviti novo vlado za boljšo zaščito svojih pravic. V tem primeru ima ljudstvo neodtujljivo pravico do upora proti nepravični oblasti. Namen družbene pogodbe ali ustave je torej zaščititi določene temeljne pravice človeka, ki ne izvirajo iz kakršnega koli zakona, ampak iz

»naravnega« zakona, ki je večer in nespremenljiv. Locke je predvidel tudi način varovanja pravic, ki temelji na ločitvi zakonodajne in izvršilne oblasti.

7. Klasične in moderne pravice v slovenski ustavi!

Klasične liberalne človekove pravice in svoboščine so opredeljene v členih od 32 do 41. Med temi so posebej opredeljene svoboda gibanja, pravica do lastnine in dedovanja, pravica do osebnega dostojanstva in varnosti, pravica do zasebnosti, nedotakljivost stanovanja, varstvo tajnosti pisem in drugih občil, varstvo osebnih podatkov, svoboda vseh oblik javnega izražanja in obveščanja, pravica do popravka objavljenega obvestila in svoboda vesti ter izpovedovanja vere. Najpomembnejše **politične pravice** so zapisane v členih od 42 do 48. Posebej je zagotovljena pravica do zbiranja in združevanja in volilna pravica ter pravica državljanov, da sodelujejo pri upravljanju javnih zadev. Državljeni imajo pravico do vlaganja peticij in pravico do ugovora vesti. Člen 47 določa, da državljana Slovenije ni dovoljeno izročiti drugi državi, hkrati pa je v členu 48 priznana pravica do pribežališča tujim državljanom, ki so preganjani zaradi zavzemanja za človekove pravice.

V okviru drugega poglavja so določene tudi nekatere tipične **socialne pravice**: svoboda dela in izbire zaposlitve, pravica do socialne varnosti, pravica do zdravstvenega varstva ter zagotovljene pravice invalidov. Prav tako je zavarovana zakonska zveza in družina in določene pravice in dolžnosti staršev ter pravice otrok, zagotovljeno pa je tudi svobodno odločanje o rojstvih otrok. V tem delu je izpostavljena tudi pravica do izražanja narodne pripadnosti in do uporabe svojega jezika. Posebej je prepovedano spodbujanje k nasilju in vojni ter k vsakršni neenakopravnosti. Posebej obširno so zagotovljene tudi pravice avtohtone madžarske in italijanske narodne skupnosti.

Ustava določa nekatere klasične človekove pravice in temeljne svoboščine tudi v okviru tretjega poglavja, v katerem posebej ureja **gospodarska in socialna razmerja**. Te pravice naj bi skupaj z nekaterimi modernimi tvorile zaokroženo celoto. V tem delu govori ustava o varstvu dela, glede lastnine določa način njenega pridobivanja in uživanja, prav tako pa določa pogoje pod katerimi je mogoče lastninsko pravico omejiti ali odvzeti. Ustava je določila tudi lastninsko pravico tujcev, v tem delu pa določa tudi

pravice do zdravega življenjskega okolja in do ohranjanja naravne kulturne dediščine. Govori o državi, ki zgolj ustvarja možnosti zaposlovanja in dela, hkrati pa opredeljuje svobodo gospodarske pobude oz. podjetništva. Prav tako opredeljuje moderno pravico do soodločanja delavcev, sindikalno svobodo in pravico do stavke.

Ustava odraža težnje vseh modernih in učinkovitih, t.j. živih ustav, saj izhaja iz pravic in svoboščin državljanov in šele na tej osnovi in skladno z njimi opredeljuje strukturo in naloge (funkcije) političnega sistema. To moderno načelo hkrati pomeni, da ustava dopušča vse, kar ni izrecno omejlila ali prepovedala, celoten politični sistem pa postavlja v funkcijo varovanja pravic in svoboščin. Kot vsaka moderna ustava pa je skupni imenovalac številnih interesov glede pravic samih – v tej zvezi jo je mogoče opredeliti kot nacionalni kompromis med različnimi pogledi na človekove pravice in temeljne svoboščine. **O MODERNIH JE FUL MALO, AMPAK V SKRIPTI NIČ NE PIŠE**

8. Nadnacionalno varstvo ČP!

(PISALA SEM LETNICE SPREJEM RAZNIH DOKUMENTOV IN NE LETNIC, KO SO STOPILE V VELJAVO, ČE MISLIŠ DA BI BILO BOLJE OBRATNO, KAR POPRAVI)

Prizadevanja za skupno nadnacionalno varstvo pravic so se začela že v 19. stoletju z bojem proti trgovini s sužnji in končno za odpravo suženjstva. Najdemo jih tudi v nekaterih deklaracijah o svobodi narodov ob koncu prve svetovne vojne in tudi v določbah mirovnih pogodb po njej. Izraz takih prizadevanj je bilo tudi **Društvo narodov**. Nedvomno je pomemben mejnik v teh prizadevanjih ustanovitev **Organizacije združenih narodov**, ki je formalno začela delovati leta 1945. Nova mednarodna organizacija, ki naj bi nadomestila svojega neučinkovitega predhodnika, Društvo narodov, je imela tri glavne cilje – 1. ohraniti mednarodni mir in varnost, 2. razvijati prijateljske odnose med narodi na temelju enakih pravic in samoodločbe narodov in zagotavljati mednarodno sodelovanje pri odpravljanju gospodarskih, socialnih, kulturnih in drugih problemov ter 3. spodbujati spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Temeljni akt svetovne organizacije je Ustanovna listina Organizacije Združenih narodov, ki vsebuje nekatere pomembne določbe o človekovih pravicah. V njej je namreč zapisano, da so ljudstva združenih narodov odločena znova potrditi vero v temeljne človekove pravice in v dostojanstvo in vrednost človeške osebnosti. Cilji združenih narodov so spodbujati spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ne glede na raso, spol, jezik in vero.

Med najpomembnejše dokumente OZN spada Splošna **deklaracija o človekovih pravicah** iz leta **1948**. Poleg klasičnih človekovih, državljanskih in političnih pravic vsebuje tudi novejša gospodarske, socialne in kulturne pravice. Čeprav ni bila obvezen mednarodni akt, so številne države njene določbe prenesle v svoje ustave. Deklaracija je pomembno vplivala na krepitev zavesti in občutljivosti v razmerju do pravic ne glede na državne meje ter postala podlaga tudi za njihovo kolektivno zaščito.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah je vplivala na sprejem vrste drugih dokumentov, med njimi tudi na sprejem **Evropske Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin** leta **1950**. Evropska Konvencija skupaj s številnimi protokoli predstavlja temeljni dokument za priznavanje in učinkovito zagotovitev človekove svobode in predstavlja temelj evropske demokracije. Izhaja iz stališča, da je vladavina prava edini sistem, ki lahko posamezno državo in celo mednarodno skupnost ubrani pred novimi oblikami totalitarizma. Vladavina prava pomeni, da je v naprej razglašeno pravno pravilo močnejše od volje političnih in gospodarskih veljakov. **V njenem prvem delu so poudarjene klasične človekove pravice, v drugem delu posebej opredeljuje sestavo, pristojnosti in delovanje Evropskega sodišča, pomembni pa so tudi dodatni protokoli h Konvenciji, ki opredeljujejo konkretne pravice. (TOLE NE VEM, ČE JE RAVNO POMEMBNO, MISLIM DA BI LAHKO ČRTALA – V KNJIGI NA STR. 141 IN 142 O NAŠTETI VSI TI PROTOKOLI, AMPAK JIH NISEM PISALA, KER JE ŽE PREVEČ PODROBNO)**

Ena od pomembnih deklaracij je tudi **Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida**, ki jo je Generalna skupščina sprejela leta **1948**. V njej je genocid opredeljen kot dejanje, s katerim hočejo uničiti neko narodnostno, etnično, rasno ali versko skupino. Za kazniva dejanja veljajo tudi tajno naklepanje genocida, neposredno in javno hujskanje h genocidu, poskus genocida in sotorilstvo pri genocidu.

Na osnovi načel Splošne deklaracije so bili kasneje sprejeti številni drugi dokumenti, ki so opredelili posebne obveznosti držav podpisnic pri varovanju pravic. Med njimi sta posebej pomembna naslednja iz leta 1966.

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966) je sestavljen iz petih delov, med katerimi je prvi posebno pomemben zaradi poudarka na pravici do samoodločbe. V drugem delu se države članice zavezujejo, da bo te pravice vsakdo uresničeval brez kakršnega koli razločevanja in da bo moškim in ženskam zagotovljeno enako uživanje pravic. V tretjem delu so pravice posebej naštet. Četrty del zajema določbe, ki države članice zavezujejo k poročanju o svojih ukrepih za uveljavljanje priznanih pravic, peti del pa obsega določila o pristopanju in veljavnosti pakta.

Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (1966), v katerem je v prvem delu, na podoben način kot v paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, poudarjena pravica do samoodločbe. V drugem delu se države članice zavezujejo, da bodo vsem ljudem na svojem ozemlju jamčile s tem paktom priznane pravice brez razločevanja in še posebej enako uživanje pravic moškim in ženskam. V tretjem delu našteva človekove pravice, v četrtem delu pa je določena ustanovitev, sestava in pristojnosti Komiteja za človekove pravice.

Izredno pomemben dokument, ki ureja človekove pravice je tudi **Sklepna listina konference o varnosti in sodelovanju** iz leta 1975. Listina vsebuje načela, ki prvič uravnovešajo neodtujljive človekove pravice s suverenostjo držav. Človekove pravice niso več podrejene in skrite za suverenostjo držav, ampak z njo izenačene. Poleg tega je listina razglasila načelo nedotakljivosti obstoječih meja, zajela tudi sodelovanje med državami na humanitarnem, kulturnem in prosvetnem področju ter pretok informacij.

Poleg teh dokumentov urejajo človekove pravice in svoboščine še drugi mednarodni dokumenti. Med njimi so **Deklaracija o varstvu pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja in kaznovanja (1984)**. V njej je zapisano, da mora vsaka država podpisnica zagotoviti, da bo mučenje po njenih zakonih kaznivo, kazniv pa je tudi poskus ali udeležba pri mučenju.

OZN je sprejela tudi več dokumentov o pravicah žensk. Leta 1952 je bila sprejeta **Konvencija o političnih pravicah žensk** in leta 1979 **Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk**. Leta 1965 je Generalna skupščina sprejela **Konvencijo o odpravi**

vseh oblik rasne diskriminacije, pomembna pa je tudi **Deklaracija o pravicah otroka**. Moderne človekove pravice pa urejata tudi **Deklaracija o pravici do razvoja** in **Deklaracija o zaščiti okolja**.

Med konvencijami sprejetimi v zadnjem času je pomembna **Konvencija Združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu** iz leta **2000**. Posledica te konvencije je, da je organiziran kriminal postal univerzalni kriminal. Konvencija ima tudi spremljajoča protokola o trgovanju z otroki in ženskami ter trgovini z ilegalnimi imigranti.

Generalna skupščina OZN je leta **1998** sprejela **Deklaracijo o pravici in odgovornosti posameznikov, skupin in organov družbe za uveljavljanje in varstvo splošno priznanih človekovih pravic in temeljnih svoboščin**. Z njo je posebej poudarila pravico vsakogar, da si prizadeva za uresničevanje priznanih in razglašanih človekovih pravic in svoboščin.

OD TU NAPREJ RAVNO NE VEM, ČE JE RELEVANTNO ZA TOLE VPRAŠANJE, TAKO DA PO ŽELJI, LAHKO ČRTAŠ

Za kaznovanje najhujših zločinov proti humanitarnemu pravu in vojnih zločinov in s tem za zaščito ljudi pred dejanji, ki najbolj okrutno in množično kršijo človekove pravice, so v zadnjem času postala učinkovita prizadevanja za ustanovitev mednarodnih sodišč in njihovi postopki. Mednarodno kazensko pravosodje je pojav 20. stoletja.

Šele v devetdesetih letih je Varnostni svet OZN ustanovil posebna »ad hoc« sodišča z namenom, da bi kaznovala storilce najhujših zločinov. Leta **1993** je bil ustanovljen »ad hoc« mednarodni kazenski tribunal za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava storjene na območju nekdanje SFRJ v **Haagu**. Leto kasneje, **1994**, pa je bilo ustanovljeno še podobno sodišče s sedežem v **Aruši** za kaznovanje pokolov v Ruandi. Varnostni svet je leta 2000 sprejel odločitev o ustanovitvi tretjega kazenskega tribunala za vojne zločine v **Sierri Leone**, vendar se je odločitev o ustanovitvi, zaradi pomanjkanja sredstev, zavlekla do leta **2002**. Sodelovanje s kazenskimi tribunali je za vse članice OZN obvezujoče.

Medtem ko haaško in druga »ad hoc« sodišča orjejo ledino na področju mednarodnega kazenskega sodstva, je bilo leta **2002 ustanovljeno stalno Mednarodno kazensko sodišče**. Pristojno je za kazniva dejanja genocida, hudodelstva zoper človečnost, vojna

hudodelstva in agresijo. Podpisnice so se obvezale, da bodo svoje državljane podvrgle pristojnosti tega sodišča, če bodo zagrešili take zločine in v primeru, če jim ne bodo sodila domača sodišča. Statut vsebuje tudi varovalko, da države, ki niso podpisnice, niso dolžne izročati obtožencev. Sodišče pa naj bi sodilo tudi osumljencem iz držav, ki sporazuma niso podpisale.

Ustanovitev Mednarodnega kazenskega sodišča, po vrsti »ad hoc« mednarodnih sodišč, pomeni vrhunec najbolj strokovnih prizadevanj za zaščito človekovih pravic v Evropi in svetu. Bistvo Mednarodnega sodišča je ravno v tem, da ni podrejen Varnostnemu svetu, ki ga obvladuje majhno število privilegiranih držav. Poleg tega je bolj demokratičen od »ad hoc« sodišč, saj temelji na meddržavni pogodbi in ima za seboj skupščino držav podpisnic.